

ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย: ศึกษานักเรียนไทยที่ไปศึกษาในสหภาพโซเวียต

Thai-Russian Relations: A Case Study of Thai Students in Soviet Union

สุจิตรา แสงวรรณธีระ¹, ดร.กนิษฐา ชิตช่วง²

¹นักศึกษาลัทธิสุตตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต² ที่ปรึกษา

สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

E-mail address: su_ngi@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสหภาพโซเวียต ในช่วง ค.ศ. 1946-1991 ในระดับที่ไม่เป็นทางการ (2) ศึกษาความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองที่มีผลต่อการเดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต และ (3) ศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันสำหรับนักเรียนไทยต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าประเทศไทยและสหภาพโซเวียต จะมีความสัมพันธ์ทางการเมืองที่ไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากจากสหภาพโซเวียตมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยมที่แตกต่างไปจากอุดมการณ์แบบเสรีนิยมของไทย แต่ก็มีการใช้ช่องทางทางการศึกษามาเป็นเครื่องมือในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยสหภาพโซเวียตมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนไทยไปเรียนต่อที่สหภาพโซเวียต ความต้องการที่จะได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่อในต่างประเทศ เหตุผลเกี่ยวกับอาชีพการงานในอนาคต และเหตุผลทางด้านครอบครัว คือ การติดตามครอบครัวซึ่งเดินทางไปทำงานที่สหภาพโซเวียต เป็นต้น

คำสำคัญ: สหภาพโซเวียต, ความสัมพันธ์, ไทย-รัสเซีย

Abstract

This study proposes to (1) study the unofficial relations between the countries of Thailand and the Union of Soviet during 1946-1991, (2) study the differences in political ideology which influences the decision to further studies in the Soviet Union and (3) study factors motivating Thai students to decide to further education in the Soviet Union. Results of this study finds that political relations between the countries of Thailand and the Soviet Union is not in the exact same line due to political ideological differences. The ideology of the Union of Soviet is based on socialism while the Thai ideology is based on liberalism. However, education is the tool used to keep good bondage between the countries as we can see the scholarship offered from the Union of Soviet to many Thai students. There are many other factors that some Thai students consider to decide to continue studies in the Soviet Union such as the good opportunity

for study aboard, consideration of good future occupation, to follow their family member who is already working in the Soviet Union, and more.

Keywords: Soviet Union, Relations, Thai–Russian

บทนำ

ประเทศไทยและรัสเซียมีความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศกันมาช้านาน ตั้งแต่เริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กันครั้งแรกในปี ค.ศ. 1863 (พ.ศ. 2406) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนที่จะมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ ปี ค.ศ. 1897 (พ.ศ. 2440) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าชาร์นิโคลาสที่ 2 แห่งจักรวรรดิรัสเซียความสัมพันธ์ระหว่างสยามและจักรวรรดิรัสเซียมีความใกล้ชิดกันเป็นอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าชาร์นิโคลาสที่ 2 ทรงมีพระราชไมตรีอันแน่นแฟ้นต่อกัน สยามได้เคยถวายการรับรองพระเจ้าชาร์นิโคลาส (ในขณะนั้นพระองค์ยังทรงดำรงตำแหน่งซาร์เรวิตซ์ หรือตำแหน่งมกุฎราชกุมารของรัสเซีย) เมื่อทรงเสด็จเยือนสยามในวันที่ 20–24 มีนาคม ค.ศ. 1989 (อเล็กซานเดอร์ อ. คาร์ตซาวา, 2531: 21) และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป รัฐบาลรัสเซียก็ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติไม่ว่ากันจนนำมาสู่การทำสัญญาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ใน ค.ศ. 1897

ต่อมาใน ค.ศ. 1898 เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซีย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระราชโอรส คือ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถและผู้ติดตาม คือ นายฟุ่ม สาคกร ไปศึกษาวิชาทหารในประเทศรัสเซียตามที่พระเจ้าชาร์นิโคลัสทรงทูลขอให้ส่งพระราชโอรสองค์หนึ่งมาศึกษาที่รัสเซีย โดยพระเจ้าชาร์ทรงรับเป็นพระราชภาระดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายโดยตลอด (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2550: 18) การส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศนั้น นับเป็นพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้พระราชโอรสได้ไปเรียนรู้ความรู้และความคิดของชาติตะวันตกและนำความรู้มาพัฒนาประเทศ และเป็น “หมากการเมือง” เพื่อเป็นหนทางในการผ่อนคลายความตึงเครียดจากการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม (ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522 : 99)

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและรัสเซียจัดได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในประวัติศาสตร์ โดยในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่ลัทธิจักรวรรดินิยมโดยเฉพาะประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสเริ่มกลายเป็นภัยคุกคามแก่สยามและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัสเซียมีบทบาทเป็นอย่างมากในการช่วยคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยไทยได้อาศัยความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัสเซีย ขอให้รัสเซียซึ่งเป็นมหาอำนาจชาติหนึ่งในยุโรปและเป็นพันธมิตรกับประเทศฝรั่งเศส เป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ฝรั่งเศสยุติการคุกคามเอกราชของไทย รัสเซียถือได้ว่ามีส่วนช่วยให้

ประเทศไทยรอดพ้นจากการถูกคุกคามอธิปไตยจากฝรั่งเศสมาได้

ในเวลาต่อมาเกิดการปฏิวัติสังคมนิยมขึ้นในรัสเซีย ค.ศ. 1917 พระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 และพระราชวงศ์ได้ถูกปลงพระชนม์ภายใต้การนำของพรรคบอลเชวิคส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและรัสเซียยุติลงอย่างสิ้นเชิง ใน ค.ศ. 1918 ประเทศรัสเซียเปลี่ยนระบอบการปกครองมาเป็นแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ และเปลี่ยนชื่อประเทศใหม่เป็น “สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต” (Union of Soviet Socialist Republics) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า สหภาพโซเวียตส่วนประเทศไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองในระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญประเทศไทยและสหภาพโซเวียตขาดการติดต่อกันโดยสิ้นเชิง จนกระทั่งในวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 1946 เมื่อไทยต้องการเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และต้องได้รับความยินยอมจากสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นหนึ่งในห้าประเทศผู้ก่อตั้งสหประชาชาติจึงได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอีกครั้งหนึ่ง แต่ด้วยความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงสงครามเย็น ให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยซึ่งยึดถืออุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยกับสหภาพโซเวียตซึ่งมีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในช่วงนี้เป็นไปอย่างตึงเครียดและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเย็นชา

อย่างไรก็ตามแม้จะดูเหมือนว่าไทยกับสหภาพโซเวียตซึ่งอยู่ในสถานะที่เป็นศัตรูกันทางการเมือง แต่ก็มีควมพยายามของทั้งสองประเทศในการพัฒนาและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันเอาไว้ โดยมีการใช้

ช่องทางด้านสังคม การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกัน และในด้านการศึกษา โดยสหภาพโซเวียตมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนไทยให้ไปเรียนที่สหภาพโซเวียต ตั้งแต่ ค.ศ.1958 (วัฒนะ ดุ่นวงศ์, 2558) แต่ก็มีนักเรียนไทยรับทุนไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียตเป็นจำนวนไม่มากนัก

ในการศึกษาต่าง ๆ ที่อยู่ในยุคสมัยของสหภาพโซเวียตนั้น พบได้ว่ามีความยากลำบากอยู่ไม่น้อยอันเป็นผลมาจากข้อจำกัดในหลาย ๆ ประการ ทั้งในส่วนของข้อมูลที่มีอยู่น้อย และถูกจำกัดด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคงและการเมืองที่ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการทำการการศึกษาได้ และยังมีเหตุผลทางทัศนคติในด้านลบที่คนไทยทั่วไปมีต่อสหภาพโซเวียตก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหภาพโซเวียตมีไม่มาก โดยเฉพาะการศึกษาในมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษา

การศึกษาเรื่องนักเรียนไทยที่เคยไปเรียนที่สหภาพโซเวียตนั้น จึงเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง มีปัจจัยหลายประการที่สามารถส่งผลต่อกลุ่มนักศึกษาไทยในสหภาพโซเวียตได้ เช่น อุปสรรคทางการเมืองในขณะนั้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการที่จะเดินทางไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียต ความแตกต่างทางด้านสภาพอากาศ ภาษา และวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยอีกประการที่สำคัญ คือ ทัศนคติของคนไทยที่ส่วนใหญ่ยังคงมีทัศนคติในด้านลบต่อสหภาพโซเวียตที่เป็นเสมือนศัตรูของโลกเสรีในขณะนั้น ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจว่าอะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนไทยเหล่านี้กล้าตัดสินใจเลือกเดินทางไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียต รวมถึงการปรับตัวทั้งในขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ในสหภาพโซเวียต และเมื่อนักศึกษาเหล่านี้เดินทางกลับมายังประเทศไทยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าประสบการณ์

ในการไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียตของนักเรียนไทย เหล่านี้ เป็นอีกหนึ่งแหล่งข้อมูลที่มีความสำคัญ เพราะนักเรียนไทยเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์โดยตรง และเป็นประจักษ์พยานสำคัญของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของสองประเทศนอกจากนี้ การศึกษาในมิติทางสังคมวัฒนธรรมและด้านการศึกษาในระดับประชาชน ที่ถูกมองข้ามหรือละเลยไป ย่อมเป็นการขยายขอบเขตของการศึกษาประวัติศาสตร์ร่วมกับการศึกษาประเด็นทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต ช่วง ค.ศ.1946 – ค.ศ.1991ในระดับที่ไม่เป็นทางการ
2. เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ที่มีผลต่อการเดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต
3. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันสำหรับนักเรียนไทยต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) โดยใช้วิธีการค้นคว้าตามระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ประกอบกับการนำเสนอแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งเอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่น เอกสารทางจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ และเอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น หนังสือวิทยานิพนธ์ งานวิจัย วารสาร บทความวิชาการ รวมถึงแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (In-depth Interviews) ผู้ที่เคยไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต จำนวนทั้งสิ้น 6 คน

ผลการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต ช่วง ค.ศ. 1946–1991 ในระดับที่ไม่เป็นทางการ

หลังจากการปฏิวัติขึ้นในรัสเซีย ค.ศ. 1917 ประเทศรัสเซียก็เปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง มาเป็นการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ประเทศไทยจึงได้ตัดขาดความสัมพันธ์กันอย่างสิ้นเชิงกับสหภาพโซเวียต แต่ก็กลับมาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันอีกครั้งหนึ่ง ในปี ค.ศ. 1946 แม้ว่าภายหลังจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งใหม่ แต่ในภาพรวมแล้วโดยเฉพาะทางด้านการเมืองทั้งไทยและสหภาพโซเวียตต่างก็มีท่าทีเย็นชาต่อกัน

ใน ค.ศ. 1953 นายนิคิต้า ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสหภาพโซเวียต ครุสชอฟได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต โดยหันมาดำเนินนโยบาย “อยู่ร่วมกันโดยสันติ” กับประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศทุนนิยม ผลจากนโยบายอยู่ร่วมกันโดยสันติ ทำให้สหภาพโซเวียตได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกลุ่มประเทศกำลังพัฒนามากขึ้น และนำมาสู่นโยบายการให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ แก่ประเทศกำลังพัฒนาในโลกที่ 3 โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและการศึกษา เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความสัมพันธ์อันดีกับนานาประเทศ โดยเฉพาะกับกลุ่มประเทศเกิดใหม่ที่กลายมาเป็นเสียงที่มีความสำคัญในองค์การสหประชาชาติ

ผลจากนโยบายนี้อีกประการได้ส่งผลให้สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเริ่มมีความพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เวทีการเมืองระหว่างประเทศจึงได้เข้ามาสู่ยุคแห่งการผ่อนคลายความตึงเครียด (Détente) ความสัมพันธ์ของไทยกับสหภาพโซเวียตก็มีการปรับความสัมพันธ์มาอยู่ในระดับดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียต ใน ค.ศ. 1978 ในสหภาพโซเวียตเองก็มีการปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ เมื่อนายมิคาอิลกออร์บาซอฟก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้นำของสหภาพโซเวียต และประกาศใช้นโยบายกลาสนอสท์ เปิดกว้างทางการเมือง และนโยบาย เปเรสตรอยก้า ปฏิรูปประเทศทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (สมลักษณ์ พูลพันธ์, 2544: 89) รวมทั้ง สหภาพโซเวียตยังได้ปรับเปลี่ยนนโยบายมาเป็นมิตรกับตะวันตกและประเทศนอกค่ายสังคมนิยม

อย่างไรก็ตามแม้ในบางช่วงเวลาประเทศไทยและสหภาพโซเวียตจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ตึงเครียดด้านการเมือง แต่ทั้งสองประเทศก็ยังคงมีความพยายามที่จะปรับระดับประคองความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยช่องทางหนึ่งที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเอาไว้ คือ ความสัมพันธ์กันทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาดังจะเห็นได้การติดต่อแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมในหลายครั้ง รวมไปถึงการให้ความสนับสนุนทางด้านทุนการศึกษาของสหภาพโซเวียตที่มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ค.ศ. 1958 อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการมอบทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนไทยของรัฐบาลโซเวียตจำนวนหลายสิบล้านคน แต่จำนวนคนที่ไม่ขอรับทุนเพื่อไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียตกลับมี

น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนนักเรียนที่ออกไปศึกษาต่อที่ประเทศอื่น ๆ ส่วนทางด้านทุนของรัฐบาลไทยที่จะสนับสนุนนักเรียนที่จะไปเรียนต่อที่สหภาพโซเวียตนั้นไม่มีเลย มีเพียงการส่งข้าราชการไปอบรมระยะสั้น ๆ ที่สหภาพโซเวียตเท่านั้น เนื่องจากรัฐบาลไทยเกรงว่าคนที่ไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียตนั้นจะได้รับอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์จากสหภาพโซเวียตกลับมาเมื่อคนเหล่านั้นกลับมาประเทศไทย

สหภาพโซเวียตเริ่มมีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนไทยให้ไปเรียนที่สหภาพโซเวียต ตั้งแต่ ค.ศ. 1958 (วัฒน์ะ คุ่นวงศ์, 2558) โดยมีผู้รับทุนไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียตจำนวน 3 คน หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนไทยหรือไม่ เพราะรัฐบาลโซเวียตเป็นผู้ให้ทุนการศึกษาโดยตรง โดยไม่ผ่านทางการไทย

ก่อน ค.ศ. 1983 สหภาพโซเวียตได้ให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาไทย จำนวน 10-15 ทุน ทุนละ 6 ปี โดยไม่ผ่านรัฐบาลไทย แต่ต่อมาภายหลัง ค.ศ. 1983 สหภาพโซเวียตได้เพิ่มทุนเป็นปีละ 50 ทุน ต่อมาใน ค.ศ. 1985 ได้ให้ทุนศึกษาต่อเพิ่มขึ้น 73 ทุน แต่มีผู้ได้รับทุนไปเรียนเพียง 54 คน โดยที่ไม่ผ่านทางราชการของไทย อีกทั้งมีข่าวว่าทางสหภาพโซเวียตเลือกให้ทุนแก่นักศึกษาไทยที่มีฐานะยากจน โดยเฉพาะนักศึกษาจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใน ค.ศ. 1986 ทำให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการประท้วงต่อสถานทูตโซเวียต โดยเชิญนายวาเลนติน คาซัลติน เอกอัครราชทูตโซเวียตประจำประเทศไทย เข้าพบเพื่อแจ้งให้ทราบว่า การให้ทุนแก่นักศึกษาไทยไปศึกษาต่อในสหภาพโซเวียตนั้น ครั้งต่อไปขอให้ทางสหภาพโซเวียตติดต่อผ่านทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยก่อน

เท่านั้น ซึ่งทางสถานเอกอัครราชทูตไซเวียต ก็ตอบยืนยันที่จะปฏิบัติตาม แต่ต่อมาทางสถานทูตไซเวียต ก็ยังให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาโดยไม่ผ่านเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยอีก เนื่องจากการที่ประเทศไทยได้ออกระเบียบว่าด้วยการขอรับทุนไปเรียนต่อที่ประเทศสังคมนิยม โดยกำหนดให้ผู้ขอรับทุนจะต้องจบปริญญาตรี จากสถาบันการศึกษาภายในประเทศก่อน และการให้ทุนจะต้องผ่านดำเนินการผ่านกระทรวงต่างประเทศของไทย ซึ่งส่วนใหญ่ติดขัดด้วยระเบียบดังกล่าวนี้ จำนวนนักศึกษาไทยที่ได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาต่อที่สหภาพไซเวียตลดลงจำนวนลงเป็นอย่างมาก

ใน ค.ศ. 1987 สหภาพไซเวียตยังเสนอให้ทุนการศึกษากับนักศึกษาไทย โดยไม่ผ่านทางรัฐบาลไทยอีก จำนวน 60 ทุน อย่างไรก็ตาม ทางสถานเอกอัครราชทูตสหภาพไซเวียตไม่ได้แจ้งรายละเอียดประเภทของทุนให้กระทรวงการต่างประเทศของไทยทราบ กระทรวงการต่างประเทศจึงไม่สามารถพิจารณาทุนที่ไม่มีรายละเอียดดังกล่าวได้ แต่หลังจากที่พลอากาศเอกสิทธิ เศวตศิลา ได้ไปเยือนสหภาพไซเวียตในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1987 ทางไทยก็ได้อนุมัติข้อเสนอของสหภาพไซเวียต ที่จะให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาไทย จำนวน 68 ทุน ไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ โดยผ่านกระทรวงการต่างประเทศ และกรมวิเทศสหการ ได้แก่ กลศาสตร์ ฟิสิกส์ ระบบการไฟฟ้า คณิตศาสตร์ โรงไฟฟ้าพลังความร้อน กุมารเวชศาสตร์ วิศวกรรมแม่เหล็ก และการก่อสร้างเขื่อนพลังงาน ทางหลวง การแพทย์ เทคโนโลยีการสร้างเครื่องจักรกล เครื่องมือและเครื่องกลึงที่ใช้ในงานโลหะ สมุทรศาสตร์ เครื่องยนต์สันดาปภายใน อิเล็กทรอนิกส์

อุตสาหกรรม ชีววิทยา และเภสัชกรรมศาสตร์ (วณี เอกอรุ, 2553: 116)

ความสัมพันธ์ทางการศึกษาระหว่างประเทศไทยกับสหภาพไซเวียต ก็ขยายตัวกว้างออกไป โดยใน ค.ศ. 1968-1987 มีนักศึกษาชาวไทยกว่า 200 คน ได้เดินทางไปศึกษาต่อในวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยของสหภาพไซเวียต โดยทางสหภาพไซเวียต จะจัดให้นักศึกษาไทยเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยมอสโก และตามสถาบันต่าง ๆ นอกจากนี้ในสหภาพไซเวียตยังมีการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย และสอนภาษารัสเซียในประเทศไทยด้วย (คาร์ตซาว่า อเล็กซานเดอร์, 2531: 135) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เปิดสอนวิชาภาษารัสเซีย ในคณะศิลปศาสตร์ เมื่อ ค.ศ. 1975 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการเปิดสอนภาษารัสเซียในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย และต่อมามหาวิทยาลัยรามคำแหงก็ได้เปิดสอนภาษารัสเซียในฐานะภาษาต่างประเทศพื้นฐาน ใน ค.ศ. 1976

2. ความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ที่มีผลต่อการเดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพไซเวียต

ประเทศไทยและสหภาพไซเวียตมีอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยประเทศไทยมีอุดมการณ์แบบเสรีนิยม และปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในช่วงสงครามเย็นแม้ไทยและสหภาพไซเวียตจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน แต่ก็เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ ประกอบกับการที่ไทยมีทัศนคติในด้านลบต่อสหภาพไซเวียต ทำให้ในช่วงแรก ๆ ที่รัฐบาลสหภาพไซเวียตประกาศให้ทุนแก่นักศึกษาไทย จึงมีนักเรียนไทยจำนวนน้อยที่ตัดสินใจรับทุนของรัฐบาลไซเวียตไปเรียนต่อที่สหภาพไซเวียต โดยใน ค.ศ.

1958 มีนักเรียนไทยจำนวนเพียง 3 คนที่เดินทางไปเรียนต่อที่สหภาพโซเวียต และเนื่องจากรัฐบาลไทยเกรงว่านักเรียนไทยที่ไปเรียนต่อจะเห็นชอบกับลัทธิคอมมิวนิสต์และอาจจะกลับมาเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมหลังจากกลับมาประเทศไทย รัฐบาลไทยแม้ว่าจะไม่ได้ห้ามการเดินทางไปเรียนต่อที่สหภาพโซเวียตโดยสิ้นเชิง แต่ก็มีการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการเดินทางไปเรียนที่ประเทศสังคมนิยม เช่น กำหนดให้ประเทศเจ้าของทุนการศึกษาต้องดำเนินการให้ทุนผ่านทางหน่วยงานราชการของไทยโดยตรง กำหนดให้ผู้ที่จะไปเรียนต้องเป็นผู้ที่ศึกษาจบในระดับปริญญาตรี และสาขาวิชาที่ไปเรียนจะต้องอยู่ในสาขาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2532: 139)

ในช่วงหลัง ตั้งแต่ ค.ศ. 1977 เป็นต้นมา ประเทศไทย และสหภาพโซเวียตเริ่มที่จะมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางที่ดีกับสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะหลังจากขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ใน ค.ศ. 1980 ในสหภาพโซเวียตภายใต้การนำของนายมีคาอิล กอร์บาชอฟ ได้มีการปฏิรูปทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งมีการปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหภาพโซเวียตก็อยู่ในระดับที่ดีขึ้น รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหภาพโซเวียตได้แสดงความปรารถนาที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ทางการศึกษาขยายตัวมากขึ้น ด้วย โดยใน ค.ศ. 1985 มีนักเรียนไทยเดินทางไปเรียนที่สหภาพโซเวียตเป็นจำนวนถึง 40 คน

นักเรียนไทยส่วนใหญ่อันที่เดินทางไปเรียนต่อที่สหภาพโซเวียตจะเรียนในสายวิชาวิทยาศาสตร์ หรือทางด้านภาษาศาสตร์ (ผู้ที่ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 ใน 6 คน เรียนทางด้านภาษาศาสตร์และวรรณคดี อีกสองคนเรียนกฎหมาย และเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ) ประกอบกับในการเรียนในระดับมหาวิทยาลัยที่สหภาพโซเวียต แม้ว่าจะมีวิชาเรียนพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือวิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสหภาพโซเวียต บรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษา แต่สำหรับนักศึกษาต่างชาติแล้วจะไม่ใช้วิชาบังคับ นักศึกษาสามารถที่จะเลือกเข้าเรียนในรายวิชานั้นหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น ความแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองจึงไม่เป็นปัญหาและอุปสรรคสำหรับนักเรียนไทยที่เดินทางไปเรียนที่สหภาพโซเวียต

3. ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันสำหรับนักเรียนไทยต่อการตัดสินใจเลือกเดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต

นักเรียนไทยที่เคยได้ไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต จำนวน 6 คน ซึ่งไปศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สหภาพโซเวียตในช่วงตั้งแต่ ค.ศ. 1966–1996 จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลพบว่า ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้ผู้ให้สัมภาษณ์เดินทางไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียต มาจากทั้งแรงผลักดันส่วนบุคคล คือ การที่จะได้มีโอกาสไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ความต้องการไปพบเจอประสบการณ์ชีวิตที่แปลกใหม่และท้าทาย ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนก็เลือกไปศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียตเนื่องด้วยเหตุผลเกี่ยวกับอาชีพหรืองานในอนาคต โดยคิดว่าหากต้องการทำงานในแวดวงการเมืองระหว่างประเทศ การเลือกไปเรียนที่สหภาพโซเวียตจะทำให้มี

โอกาสมากกว่า เนื่องจากคนไทยที่มีความรู้เกี่ยวกับสหภาพโซเวียตในขณะนั้นมีจำนวนไม่มากนัก ผู้ให้สัมภาษณ์อีกส่วนหนึ่งเดินทางมาศึกษาต่อที่สหภาพโซเวียตอันเนื่องมาจากความจำเป็นของครอบครัว เช่น ติดตามบิดามารดาที่เดินทางไปทำงานในสหภาพโซเวียต เป็นต้น

สรุป

ประเทศไทยและสหภาพโซเวียตแม้ว่าจะมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีนักในด้านการเมือง แต่ทั้งสองประเทศก็ยังคงมีความพยายามที่จะประคับประคองความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยช่องทางหนึ่งที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเอาไว้ คือ ความสัมพันธ์กันทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาดังจะเห็นได้ว่าการติดต่อแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมในหลายครั้ง รวมไปถึงการให้ความสนับสนุนทางด้านทุนการศึกษาของสหภาพโซเวียตที่มีมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการมอบทุนการศึกษาให้แก่ นักเรียนไทยของรัฐบาลโซเวียตจำนวนหลายสิบล้าน แต่จำนวนคนที่เป็นนักเรียนเพื่อไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียตกลับมีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนนักเรียนที่ออกไปศึกษาต่อที่ประเทศอื่น ๆ เนื่องจากรัฐบาลไทยเกรงว่าคนที่ไปศึกษาต่อยังสหภาพโซเวียตนั้นจะได้รับอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์จากสหภาพโซเวียตกลับมาเมื่อคนเหล่านี้กลับมาประเทศไทย จึงไม่ได้มีการสนับสนุนให้นักเรียนนักศึกษาไทยเดินทางไปศึกษาที่สหภาพโซเวียตเท่าที่ควร

เอกสารอ้างอิง

นักศึกษาที่เดินทางไปใช้ชีวิตอยู่ในสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นประเทศที่มีความแตกต่างกับประเทศไทยเป็นอย่างมากนั้น ทั้งในเรื่องสภาพภูมิอากาศ, สภาพชีวิตความเป็นอยู่, วัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมไทย, อุปสรรคด้านภาษาซึ่งในสหภาพโซเวียตจะใช้ภาษารัสเซียเป็นหลัก นักศึกษาที่จะไปเรียนที่สหภาพโซเวียตจึงจะต้องเริ่มเรียนภาษารัสเซียใหม่ทั้งหมด และโดยเฉพาะปัญหาสำคัญ คือ ปัญหาทางด้านอุดมการณ์ทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นอุดมการณ์ขัดตรงข้ามกับอุดมการณ์แบบเสรีนิยมของประเทศไทย ส่วนประชาชนไทยเองก็มีความหวาดกลัวในลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการจะเดินทางไปใช้ชีวิตในระยะเวลานานในประเทศสังคมนิยมเช่นสหภาพโซเวียตย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย แต่นักศึกษาเหล่านี้ก็สามารถสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของสหภาพโซเวียต เช่น มหาวิทยาลัยมอสโกว์ (Moscow State University) มหาวิทยาลัยมิตรภาพประชาชนแห่งรัสเซีย (The Russian Peoples' Friendship University) และมหาวิทยาลัยเคียฟ (Kiev State University) เป็นต้น และเมื่อนักเรียนนักศึกษาเหล่านี้สำเร็จการศึกษาจากสหภาพโซเวียตกลับมายังประเทศไทย นักศึกษาเหล่านี้ก็ได้กลายมาเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และด้านการศึกษาของประเทศไทย และสหพันธรัฐรัสเซียต่อมาในปัจจุบัน

ชัจด์ภัย บุรุษพัฒน์. (2532). *สัมพันธรัสเซีย*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

ละออทอง อัมรินทร์รัตน์. (2522). *การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411-2475*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วณิ เอกอุรุ. (2535). *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสหภาพโซเวียต ค.ศ.1985-1991*. สารนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัฒนะ คุ่นวงศ์. *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซีย*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<http://th.thaiembassymoscow.com/info/?section=d1&artid=46>. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2558.

วิจิตวงศ์ ณ บ่อมเพชร. (2550). *นักเรียนนอก: ข้อมูลสำคัญในประวัติศาสตร์สังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.

สมลักษณ์ พูลพันธุ์. (2544). *ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย: ศตวรรษแห่งความเปลี่ยนแปลง พ.ศ.2440-พ.ศ.2543*.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์), มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อเล็กซานเดอร์ อ. คาร์ตชาวา. (1988). *90 ปีความสัมพันธ์ทางการรัสเซีย – ไทย*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

Name: Miss Sujittra SangWantira

Address: 143/9 Pau-Namyao Road, Aun Sub-district, Pua District Nan Province, 55120 Thailand

Education: Master of Arts (History) Kasetsart University

Work: N/A